

OKÇUZÂDE MEHMED ŞÂHÎ VE MANZUM KIRK HADİS TERCÜMESİ: AHSENÜ'L-HADİS

Dr. Âlim YILDIZ*

OKCUZADE MEHMED SHAHI AND TRANSLATION OF WRITTEN IN VERSE FORTY HADITH: AHSANU'L-HADITH

Okcuzâde Mehmed was born 1562, in İstanbul. He used Shahî and Zeynî nickname. He was died 1630 in İstanbul. His grave is in İstanbul. Okcuzâde is one of important statesman and sufi poets. He was nine works. One of this works is translation of written in verse forty hadith (Original name is Ahsanu'l-Hadith).

In this article, we studied Forty Hadith of Okcuzade. The article consist of two chapters. In the first chapter, we studied, life, literary personality and works of Okcuzâde. In the second chapter, the original text of Okcuzâse's Forty Hadith has been given.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Okcuzâde, Kırk hadis

Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında yer alan, hadîs-i erba'în (kırk hadis) yazma geleneğinin doğmasında bir çok sebep bulunmaktadır. Bu sahada eser vermenin en başta gelen sebebi, Hz. Peygamber'in çeşitli yollarla rivâyet edilen: *Ümmetimden her kim hadislerimden kırk hadis ezberler, başkalarına öğretirse Allah onu kıyâmet günü fakîhler ve bilginlerle birlikte haşreder*¹ hadisidir.

Bundan başka, Hz. Peygamber'in şefaatine nail olmak, hayırla yâd edilmek, daha önce kırk hadis yazanlara benzemek ve bu geleneği devam ettirmek, okuyucuların hayır dualarını almak, bir konuyu aydınlatmak ya da bir konuya dikkat çekmek, yakalandığı bir hastalıktan kurtulmak, cehennem azâbından korunmak, sıkıntıları gidermek, geçen boş zamanları telâfi etmek, dîne ve müslümanlara hizmet etmek, şahsî görüşlerini eserinde açıklama

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslam Edebiyatı Anabilim Dalı.

¹ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 246 (Hadis no: 2465). Benzeri hadisler için bkz. Süyûtî, *Câmiü's-Sagîr*, II, 524 (Hadis no: 8636, 8637).

fırsatını bulmak, ekâbir ve devlet ricâline hoş görünmek vb. gibi sebepler de müelliflerin bu sahada eser vermelerinin nedenlerindedir².

Kıt'alar hâlinde manzum *çihl hadîs* tercümelerinin en meşhur olanı, Farsça'da Abdurrahmân Câmî (ö. 1492)'nin *Terceme-i Erba'în Hadîs*'idir. Câmî'nin bu eseri, Türk şairleri tarafından çok beğenilmiş ve çok sayıda tercümesi yapılmıştır³.

Müslüman milletlerin hiç birinde, büyük san'atkârlar, Türkçe'de olduğu kadar, manzum *Kırk Hadis* tercümeleriyle uğraşmamış ve Türkçe'deki kadar bol eser vermemişlerdir. Ali Şîr Nevâî (ö. 1501), Fuzûlî (ö. 1556), Nâbî (ö. 1712) gibi birçok şâir, Câmî'nin seçtiği *Kırk Hadîs*'i aynı vezinle ve kıt'alar hâlinde tercüme etmişlerdir. Bunun yanında Hazînî ve Hâkânî gibi usta san'atkârların mesnevî tarzındaki *kırk hadis* tercümeleri, Türkçe'de şekil bakımından *kırk hadis*'lerin hangi alanda daha geniş gelişme ve yayılma imkânlarına sahip olduklarını ortaya koyan belirtilerdir.

Türk edebiyatında XIV. asırdan itibaren görülmeye başlayan kırk hadis türü, daha sonraki yüzyıllarda sayı itibariyle gittikçe artan bir şekilde günümüze kadar devam etmiştir⁴. Manzum kırk hadis tercümelerinden biri de

² Kırk Hadis yazma sebepleri için bkz. Abdülkadir Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul 1954, s. 5-25; Selahattin Yıldırım, *Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları*, İstanbul 2000, s. 20-30.

³ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Sevgi, *Molla Câmî'nin "Erba'în"i ve Manzum Türkçe Tercümeleri*, Konya 2000. Ahmet Sevgi'nin eserinde yer almayan Câmî tercümeleri de bulunmaktadır. Örneğin Sadık Cihan tarafından neşredilen, Urfalı Nüzhet Ömer Efendi (ö. 1778)'nin manzum Kırk Hadisi (bkz. Sadık Cihan, "Nüzhet Ömer Efendi ve Hadis-i Erba'in Tercümesi", *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 5, Samsun 1991, s. 35-51) ile Cihan Okuyucu tarafından tespit edilen Kınalızâde Mehmed Rıza adına kayıtlı "*Fazlu Rabbi'l-Âlemîn fî Şerh-i Hadîsi'l-Erba'în*" isimli tercümeler (bkz. Cihan Okuyucu, "Tunus Milli Kütüphanesindeki Türkçe Elyazmaları", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl:2, Sayı: 7-8, s. 139-140) bunlardan ikisidir.

⁴ Kırk Hadislerin hangi yüzyılda kimler tarafından yazıldığı hk. bkz. Abdülkadir Karahan, *a.g.e.*, s. 131-301; Selahattin Yıldırım, *a.g.e.*, s. 97-191.

Okçuzâde Mehmet Şâhî'ye aittir. Asıl konumuzu oluşturan bu tercümeye geçmeden önce, Mehmet Şâhî ve eserleri hakkında biraz bilgi verelim.

A. OKÇUZÂDE MEHMED ŞÂHÎ

Uzun süre reisü'l-küttâplık ile Halep'te eyalet valiliği yapmış olan Okçuzâde Mehmet Paşa'nın oğludur. 1562 (h. 970) yılında İstanbul'da doğdu⁵. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başladı ve iyi bir medrese eğitimi aldı⁶. Dersini Nakib Efendi'den tamamladı. Nakib Efendi'nin 1579 yılı Haziran ayında Kadızâde Efendi'nin yerine "müfti-yi müşkilküşâ-yı Rûm"⁷ olmasından sonra müteferrikalık⁸ pâyesi aldı⁹. 1596 Nisan'ında Sinan Paşa'nın yerine İbrahim Paşa vezir-i âzam olduğunda tezkirecilik göreviyle¹⁰ sadrazamın sır katibi oldu. Kasım 1596'da Musa Çelebi'nin yerine reisü'l-küttâb ve baş defterdar oldu. 1597 yılının Eylül'ünde defter-hâne-i hümâyun emini oldu ve aynı yılın Kasım ayında azledildi. Mayıs 1599'da Hamza Paşa'nın yerine tuğrakeş¹¹ olmuştu. Sultan III. Mehmet Han zamanında (1595-1603) Okçuzâde 5. defa olarak divân-ı hümâyun tevkîî nişan memurluğuna getirildi¹². 1600 yılı Şubat ayında azledilmesine rağmen aynı yılın Mart ayında tekrar nişancı oldu. 1601 Ağustos'unda bu göreve azledilen Hamza Paşa tekrar iade edildi. Aralık 1604'de Murad Efendi yerine Mısır defterdarı olarak tayin edildi. Azledildikten sonra sancak beyi oldu. 1608 Nisan'ında Mısır beylerbeyi olan vezir Kara Mehmet Paşa'nın, sonradan ihdas olunan sancakbeyliğini kaldırmasından sonra 1608'de İstanbul'a döndü

⁵ Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, Ankara 2001, II, 479.

⁶ Katip Çelebi, *Fezleke*, İstanbul, 1287, II, 127; Nevîzâde Atâyî, *Hadâiku'l-Hakâik fî Teknileti 'ş-Şakâik* (Haz. Abdülkadir Özcan) İstanbul, 1989, II, 730.

⁷ Müftülükle ilgili bkz. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1993, II, 599.

⁸ Müteferrikalık için bkz. M. Zeki Pakalın, *a.g.e.*, II, 637.

⁹ Nevîzâde Atâyî, *a.g.e.*, II, 730.

¹⁰ Nevîzâde Atâyî, *a.g.e.*, II, 730; Katip Çelebi, *Fezleke.*, , II, 127.

¹¹ Tuğrâî, tevkîî ve nişancı ile aynı anlamda kullanılan tuğrakeşlik için bkz. M. Zeki Pakalın, *a.g.e.*, III, 530.

¹² Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, 1333, II, 78.

ve emekliye ayrıldı. Daha sonra ikinci kez defter emini görevi verilerek, 1621'de tekrar nişancılık görevine getirildi¹³. Leh Seferi'ne katıldı ve bu sefer esnasında görevinden azledildi. Sultan Mustafa'nın ikinci iktidarında (ilki, 1617-1618, ikincisi 1622-1623) beşinci kez tuğrakeş oldu. 1624'te azledilip tekrar emekliye ayrıldı. 1630 yılı başında, atmış dokuz¹⁴ veya yetmiş yaşında iken¹⁵ vefat etti. Kabri Sümbül Efendi civarında Ekmekçioğlu dairesinde bulunmaktadır. 1650 (1060) yılında vefat eden Vaka'î Ahmed Efendi adında hattat bir oğlu vardır¹⁶.

Büyük bir ilim adamı olan Okçuzade, gençlik yıllarında şiir yazmaya başlamış ve ilk şiirlerinde Zeynî¹⁷ mahlasını kullanmıştır. Aynı mahlası kullanan şairlerle karıştırılmamak için daha sonra Şâhî mahlasını almıştır. Henüz yirmi yaşlarında iken, dönemin tezkirecilerinden Kınalızâde Hasan Çelebi'nin, *Tezkire*'sine (bitirilişi 1586) aldığı şairlerden olmuştur. Söz konusu *Tezkire*'de şairle ilgili olarak, özetle şu bilgiler verilmektedir:

İstanbuldur. Nice zaman reîsü'l-küttâb-ı divan-ı sultânî ve zabıt ve câmi-i ahvâl-i hakanî olduktan sonra Haleb'te emîrû'l-ümerâ olan Okçuzâde Mehmet Paşa'nın oğludur. Önceleri ilim yoluna sülûk etmiştir. Mahlası "Zeynî" iken bu mahlası kullananlarla karıştırılmamak için mahlasını değiştirdi. Halâ genç yaştadır. Bu tezkireye tahrir olunmak için bu beyitleri ihtiyar ve intihab etmiştir.

Berg-i gül ârız-ı dildâre dime oldı nazîr

Ter düşüp çünkü ruh-ı âlî olur reng-i pezîr¹⁸

¹³ Nevîzâde Atâyî, *a.g.e.*, II, 730; Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul, 1308, IV, 153.

¹⁴ Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul 1928, s. 445.

¹⁵ Mehmet Süreyya, *a.g.e.*, IV, 153.

¹⁶ Müstakimzâde, *a.g.e.*, s. 445; Mehmet Süreyya, *a.g.e.*, IV, 153.

¹⁷ Bkz. Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin, *Mecelletü'n-Nisâb*, (Tıpkıbasım), Ankara 2000, s. 123; Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, s. 445; Nevîzâde Atâyî, *a.g.e.*, II, 730; Şemseddin Sami, *Kâmûsü'l-A'lâm*, İstanbul 1306, IV, 2839; Mehmet Süreyya, *a.g.e.*, IV, 153; Mehmet Nail Tuman, *a.g.e.*, II, 479.

¹⁸ Bu mısra, Beyânî tarafından "Ter düşer sana ruh-ı âlî olur reng-i pezîr" şeklinde verilmiştir. Bkz. Beyânî Mustafa b. Carullah, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, (haz. İbrahim Kutluk), Ankara 1997, s. 135.

Gör duâ-ı kadehi nice mücerrebdür kim
Ne kadar serd ise dilberlere eyler te'sîr

Benden ırağ olursa aceb mi o meh-cebîn
Şek itdi kulu olduğuma gelmedi yakîn

Dimiş pâ-y-i rakîbi bend idüp cevri eyler ammâ
Dil-i dîvâne kat'an i'timâd itmez o pâ-bende¹⁹

Şâhî mahlasıyla tanınan Okçuzâde, her ne kadar bir şair olarak bilinmekte ise de²⁰, asıl şöhretini mensur eserleriyle kazanmıştır. Kaynakların ittifakına göre, dönemin meşhur münşîlerindendir²¹. Atayî bu konuda şu ifadeleri kullanır: “*İnsaf budur ki Tâcizâde Cafer Çelebi'den sonra bunlara muâdil münşî-i fazıl gelmemiştir*”²². Aynı zamanda iyi bir hattat olan ve yazdığı eserlerde da açıkça görüleceği gibi Arapça ve Farsça'yı çok iyi derecede bilen Okçuzade, bunlardan başka Hadis ve Tefsir alanında da güçlü bir ilim adamıdır²³.

Celvetî tarikatına bağlı olan Şâhî, bu tarikatın kurucusu olan Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1628)'ye olan sevgisini, *Ahsenü'l-Hadis*'in başlangıcında dile getirmiştir. Görebildiğimiz kaynaklarda Hüdâyî ile irtibatı hakkında teferruatlı bilgi bulunmamasına rağmen, Mevlana Müzesi'nde bulunan ve Okçuzade'nin kaleminden çıkan *Ahsenü'l-Hadis*'in yazma nüshasında²⁴, Hüdâyî'nin kendi el yazısıyla bir takrizin yer alması, aralarındaki

¹⁹ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şuarâ*, (Haz. İbrahim Kutluk), 2. Baskı, Ankara 1989, I, 514-515.

²⁰ Kafzâde, *Zübdeü'l-Eş'âr*, yk. 79a.

²¹ Katip Çelebi, *Fezleke*, II, 127; İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn*, II, 276; Bursalı Mehmet Tahir, *a.g.e.*, II, 78.

²² Nevîzâde Atâyî, *a.g.e.*, II, 731.

²³ Bkz. Nevîzâde Atâyî, *a.g.e.*, II, 731.

²⁴ Bkz. Muhammed b. Muhammed (Okçuzâde), *Ahsenü'l-Hadis*, Konya Mevlânâ Müzesi, nu: 655.

samimiyeti göstermesi açısından önemli bir vesikadır²⁵. Atâyî ve Müstakimzâde, Şâhî mahlasıyla yazdığı şiirlerine örnek olarak şu beytini verirler.

Makbûl olur egerçi güzellerde hüsn ü ân
Ammâ ne ân ki bâis-i cevri ola her zamân²⁶

Uzun bir süre resmi görevde bulunmasına rağmen, ilimle uğraşmayı da ihmal etmemiş ve bir çok eser kaleme almıştır.

B. ESERLERİ

Okçuzâde Mehmet Şâhî'nin, manzum ve mensur karışık bir çok eseri bulunmaktadır.

1. *Ahsenü'l-Hadîs*: Okçuzâde'nin ilk eseri olan bu kitabının, bir sonraki kısımda ayrıca üzerinde durulacağı için, burada sadece ismini vermekle yetiniyoruz.

2. *en-Nazmü'l-Mübîn fî Âyâtî'l-Erbâîn*: *Ahsenü'l-Hadîs*'ten sonra yazdığı bu eser manzum bir kırk ayet tercümesi ve bu ayetlerin mensur şerhidir. Çeşitli konularla ilgili kırk âyet-i kerîmeyi kıta nazım biçimiyle ilk üç mısradaki tercüme etmiş ve son mısradaki âyetin metnini vermiştir. Daha sonra ise manzum hale getirdiği ayetin tefsir ve şerhini yapmıştır. Ayete uygun olarak, peygamberlerle erenlere ait 40 bölümden meydana gelmiş bir eserdir²⁷. Çeşitli kütüphanelerde bir çok yazması bulunan bu eser, Mekteb-i Sultânî,

²⁵ Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Katalogu*, Ankara 1972, I, 90.

²⁶ Nevîzâde Atâyî, *a.g.e.*, II, 731; Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, s. 445.

²⁷ Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.*, III, 338.

Arapça muallimlerinden Hafız Refi' tarafından sadece manzum kısmı alınarak *Ahsenü'l-Hadis*'in manzum kısmıyla birlikte yayınlanmıştır²⁸.

3. *Câmiü'l-Gâyât*, Bursalı Mehmet Tahir'in, Okçuzâde'nin eserleri arasında zikrettiği bu eser²⁹, yaptığımız araştırmalara rağmen, kütüphane kataloglarında görülmemektedir.

4. *el-Makâmu Mahmûd*: Hadis ilmiyle ilgili Arapça bir eserdir³⁰.

5. *Tercüme-i Tuhfetü's-Salât li'l-Kâşifi*: Kâşifi (ö. 910/1504)'nin *Tuhfetü's-Salât* isimli eserinin tercümesidir³¹.

6. *Münşeât*: Divân-ı hümâyun hizmetinde iken çeşitli komşu devletlerin hükümdarlarına gönderilmek için yazmış olduğu mektupların bir araya getirilmesinden oluşan bir münşeât mecmuasıdır. *Münşeât-ı Okçuzade*, *Münşeât-ı Kadîme Mecmuası* ve *Menşeu'l-İnşâ* olarak da isimlendirilir³². Bursalı Mehmet Tahir bu eseri için; "*Menşeu'l-İnşâ* adıyla anılan münşeâtî komşu hükümdarlara gönderilen yazıları toplamış olup otuz cüz kadardır.

²⁸ Okçuzade Mehmed Efendi, en-Nazmu'l-Mübîn fi'l-Âyâti'l-Erbaîn ve Ahsenü'l-Hadîs fi'l-Ehâdîsi'l-Erbaîn, İstanbul, Tarihsiz. Yazma nüshalardan bazıları için bkz. Nuruosmaniye Ktp. nu: 117, 2640; Topkapı Sarayı Müzesi, Emanet Hazinesi bl. nu: 612; Süleymaniye Ktp. Risûlküttap bl. nu: 100, Hacı Mahmud Efendi bl. nu: 707; Kayseri Raşid Efendi Ktp. nu: 601; Beyazıt Devlet Ktp. Beyazıt bl. nu: 537; Yapı Kredi Bankası Ktp. nu: 101.

²⁹ Bkz. Bursalı Mehmet Tahir, *a.g.e.*, II, 78.

³⁰ Yazma nüshalardan bazıları için bkz. Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa bl. nu: 5780, Esad Efendi bl. nu: 3586, Hacı Mahmud Efendi bl. nu: 2058; Kayseri Raşid Efendi Ktp. nu: 150; İ.Ü. Merkez Ktp. nu: 1020.

³¹ Yazma nüshalardan bazıları için bkz. Süleymaniye Ktp. H. Hüsnü Paşa bl. nu: 464, Esad Efendi bl. nu: 25, 278, Hacı Mahmud Efendi bl. nu: 3961, Tahir Ağa Tekke bl. nu: 354; İzmir Milli Ktp. 1484/4, 1484/8; İ.Ü. Merkez Ktp. Türkçe bl. nu: 1479, 2215; Kayseri Raşid Efendi Ktp. nu: 451.

³² Yazma nüshalardan bazıları için bkz. Süleymaniye Ktp. Halet Efendi bl. 775, Reisülküttap bl. 921, Esad Efendi bl. nu: 3293, 3294, Yazma Bağışlar bl. nu: 3495; İ.Ü. Merkez Ktp. Türkçe bl. nu: 3171, 1526; Hacı Selimağa Ktp. nu: 999; Tire Ktp. Necip Paşa Vakfı nu: 372.

Feridun Bey Münşeâtı tarzında bir eser olduğu için edebî ve tarihî ehemmiyeti izahtan müstağnîdir” ifadelerini kullanmaktadır³³.

7. *Muhtârü'l-Ahyâr*: Bursalı Mehmet Tahir'in zikrettiği, ilim ve ilim adamlarının faziletine dair *Muhtârü'l-Ahyâr* isimli bu eser³⁴ kütüphane kayıtlarında görülmemektedir.

8. *Kânûn-ı Cedîd-i Arâzî*: Arazi hükümlerine, toprak nizamına, mülkiyet meselelerine ve arazi taksimine dair Kanunî Sultan Süleyman'ın fermanlarından çıkarılmış olan bir eserdir³⁵. Çeşitli kütüphanelerde *Kanunnâme*³⁶ ve *Kanunnâme-i Sultan Süleyman Han*³⁷ adıyla kayıtlı olan yazma nüshalar da bu eser olmalıdır.

9. *Divan*: Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*' isimli eserinde bir de divanı olduğu bilgisini vermektedir³⁸. Bununla birlikte, yaptığımız kütüphane araştırmalarında böyle bir esere rastlayamadık.

Kaynaklarda yer almamasına rağmen, kütüphane kataloglarında Okçuzâde adına kayıtlı, *Mekâtîb-i Sultan Muhammed Han*³⁹ ve *Sûret-i Enr-i Cülûs-ı Sultan Murad Han*⁴⁰ isimli iki eser daha gözükmemektedir. Eserler üzerinde görebildiğimiz kadarıyla bir çalışma yapılmadığından dolayı, yapılacak müstakil incelemeler sonucunda ancak bu eserlerin de Okçuzâde'ye ait olup olmadığı anlaşılacak ve içeriği hakkında bilgi sahibi olunabilecektir.

³³ Bursalı Mehmet Tahir, *a.g.e.*, II, 78.

³⁴ Bursalı Mehmet Tahir, *a.g.e.*, II, 78.

³⁵ Bursalı Mehmet Tahir, *a.g.e.*, II, 78.

³⁶ Bkz. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar bl. nu: 3535, Esad Efendi bl. nu: 2359; Millet Ktp. Ali Emîrî bl. nu: 96, 97, 98, 99, 100, 114, 135.

³⁷ Bkz. Süleymaniye Ktp. A-Tekelioğlu bl. nu: 806, Serez bl. nu: 2728.

³⁸ Bkz. Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, s. 445.

³⁹ Bkz. Nuruosmaniye Ktp. nu: 4976 (yk. 42-49).

⁴⁰ Bkz. İ.Ü. Merkez Ktp. Türkçe bl. 4097 (136 yk.).

C. MANZUM KIRK HADİS TERCÜMESİ: AHSENÜ'L-HADİS

Okçuzâde, Kırk Hadis tercümesi yazan bir çok müellif gibi, âhirette şefaate nâil olmak ve kendinden önce bu vadide eser verenlere benzer bir eser meydana getirmek için yola çıkmıştır⁴¹. İçerik itibariyle daha önce meydana getirilen bu türdeki eserlerden farklı bir düzenlemeye sahip olan bu eserin, çeşitli kütüphanelerde çok sayıda yazma nüshası bulunmaktadır⁴². Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*'nde⁴³ bu eserin müellif hattıyla yazılmış bir nüshasının Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde bulunduğunu haber vermektedir. Yine müellif hattıyla bir başka nüshası da Konya Mevlânâ Müzesi'nde yer almaktadır⁴⁴.

Ahsenü'l-Hadîs, manzum bir kırk hadis tercümesi ve tercüme edilen hadislerin tasavvufî şerhidir. Bu eserin tamamı, 1313 (1895) yılında İstanbul İkdam matbaasında basıldığı gibi, ayrıca sadece manzum kısmı da kırk ayet tercümesiyle birlikte eski harflerle yayınlanmıştır⁴⁵. Bizim neşirde esas aldığımız matbu nüsha, müellifin henüz hayatta olduğu, Recep 1035 (Nisan 1626) tarihinde⁴⁶ istinsah edilmiş olan bir yazma esas alınmak suretiyle, 1313'te neşredilenidir. Bu eser, esas itibariyle bir hadis şerhi ve hadis usûlü ile ilgili bir kitaptır. Bu kısmı, edebiyattan daha çok, hadis ilmiyle uğraşan araştırmacıları ilgilendirmektedir. Dolayısıyla bu kitabın bizi ilgilendiren yönü

⁴¹ Bkz. Okçuzâde, *Ahsenü'l-Hadîs*, İstanbul 1313, s. 6.

⁴² Yazma nüshalardan bazıları için bkz. Millet Ktp. Murad Molla bl. nu: 435, 1231, Feyzullah Efendi bl. nu: 1558; Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa bl. nu: 354, 355, 2810; Türk Dil Kurumu Ktp. nu: 319; Kütahya Vahit Paşa Ktp. nu: 72, 2802; İzmir Milli Kütüphane, nu: 1495; Kültür Bakanlığı Âtîf Efendi Ktp. nu: 383, 384; Topkapı Sarayı Müzesi, Revan Köşkü blm. nu: 339; Kayseri Raşid Efendi Ktp. nu: 152; Tire Kütüphanesi Necip Paşa Vakfı nu: 349; Hacı Selimağa Ktp. Hüdâyî Efendi blm. nu: 145, 164, 1208; Nuruosmaniye Ktp. nu: 628, 629, 2639, 2640; Konya Mevlana Müzesi nu: 655.

⁴³ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, II, 78.

⁴⁴ Bkz. Konya Mevlânâ Müzesi, nu: 655.

⁴⁵ Bkz. Okçuzâde Mehmed Efendi, *en-Nazmu'l-Mübîn fî Âyâti'l-Erbaîn ve Ahsenü'l-Hadîs fî'l-Ehâdîsi'l-Erba'în*, İstanbul tarihsiz.

⁴⁶ Bkz. Okçuzâde, *a.g.e.*, s. 257.

sadece kıta halinde tercüme edilen manzum kısmı olacaktır. Bundan dolayı üzerinde inceleme yaptığımız eserin sadece hadis tercümeleri üzerinde duracağız. Bununla birlikte kitapta takip edilen usül hakkında bilgi vermemiz uygun olacaktır.

256 sayfa olan bu kitabın başında, Okçuzâde'nin, *Zeyl-i Şakâik*'ten alınan, tercüme-i hâli verilmiştir. Mukaddime kısmı, 5. sayfadan itibaren başlamaktadır. Müellif; Allah'a hamd, Peygamber'e salât u selamdan sonra: "*Emmâ ba'dü vaktâ ki*

Bu za'îf ü muksır u kemter

Okçuzâde Mehemmed efkar

Refâkat-i tevîk-i Rabbânî ile mefâze-i akl-ı heyûlânîden dâru'l-mülk-i akl-ı bi'l-melekiyyeye dâhil ve müsâ'ade-i te'yîd-i isti'dâd ile kenz-i hî-nefâd-ı 'akl-ı müstefâde nâil oldum." sözleriyle eserine başlamaktadır. Eserin tamamında ağıdâlı bir üslup hakimdir. Arapça ve Farsça kelimelerin çok yoğun olarak kullanıldığı çok uzun terkipler, tercümelemler arasında yer alan ve anlatılan konuyla alakalı olarak verilen Arapça ve Farsça şiirler de eserin dilini daha ağır bir hale getirmektedir. Bu şiirlerin başında, "*mısra', nazm, kıt'a, rübâ'î*" gibi kayıtlar bulunmaktadır. Kendi şiirlerinde ise, bu kayıt "*li-müellifihî*" şeklindedir. Daha çok eserin mukaddime bölümünde (s. 4-12) yer alan kendi şiirlerinden Arapça ve Farsça ile birlikte Türkçe olanları da bulunmaktadır. Türkçe şiirlerinden iki tanesi şöyledir:

Dil-i câhilde olmaz nûr-ı 'irfan

Ki nâdânuñ olur kalbi de nâdân (s. 5)

Sakın bu cîfe-i dünyâyâ konma kerkes-vâr

Bülend-i himmet olup kâni' ol misâl-i hümâ

Bu âyetüñ saña mazmûnı rızka zâmindür

Erâde Rabbüke en yeblügâ eşüdde hü mâ⁴⁷ (s. 5)

Eserinin, kendisinden önce yazılan kırk hadis'lerden farklı olduğuna: "Bu fakîr-i vakîr dahi ol kavme teşebbüh ve zeyl-i muhabbet ve meyillerine teşebbüs idüp hâtır-ı mecrûha sünûh eyledi ki tahrîc-i ehâdîs-i erba'inde bir tavr-ı nev-âyîn ihtirâ' ve bir tarz-ı berâ'at-tirâz ihtiyâr ve iktira' idem ki ile'l-ân mevâtî-i ikdâm-î aklâm-ı sühan-verân olmayup erba'in-i sûfiyân gibi ünvan-ı menâkıb u mefâhir belki nedret ü garâbetde mîsdak-ı (Kem tereke'l-evvelü li'l-âhiri) ola"(s. 6) şeklinde işaret etmektedir.

Müellif, eserinin ismine de: "Ahsenü'l-Hadîs ismi ile vesm olunmak istisvâb olundu. Tâ ki ismi müsemmasına dâl ve 'unvân-ı makâle maksûd-ı risâleye berâ'at-i istihlâl ola" diyerek işaret etmektedir (s. 7). Bundan sonra, mürşidi Aziz Mahmûd Hüdâyî (ö. 1628)'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi vermektedir (s. 7-12).

12. sayfadan itibaren "el-Hadîsü'l-evvel" başlığıyla asıl eser başlamaktadır.

Çeşitli konulardaki kırk hadisin aruz veznine uygun olan metinlerinden⁴⁸ aldığı her bir hadîs-i şerîf, kıta nazım şekliyle manzum hale getirilmiştir. Bu hadislerden büyük bir kısmının, ilk üç mısrada tercümeleri, dördüncü mısrada ise, tercüme edilen hadisin vezne uyan kısmının Arapça metinleri verilmiştir. Az olmakla birlikte bazı hadislerin Arapça metinleri bir mısraya sığmamış ve bu durumda son iki mısra metne arılmıştır. Her tercümenin altında hadislerin metinleri yer almaktadır. Bu metinler verilirken, hadisin tamamı tercümede yer almışsa "metnü'l-hadîs" ibaresi kullanılmış, tercümede kısmî iktibas şeklinde kullanılan hadislerde ise "tamâmu'l-hadîs" ibaresinden sonra hadis metninin tamamı verilmiştir. Bu hadislerden bir kısmı kısa olmasına rağmen, oldukça uzun hadisler de kullanılmıştır. Daha sonra ise

⁴⁷ Kehf, 18/82. "Duvara gelince, şehirde iki yetim çocuğun idi; altında da onlara ait bir hazine vardı; babaları ise iyi bir kimse idi. Rabbin istedi ki, o iki çocuk güçlü çağlarına erişsinler ve Rabbinden bir rahmet olarak hazinelerini çıkarsınlar. Ben bunu da kendiliğimden yapmadım. İşte, hakkında sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur."

⁴⁸ Bkz. Katip Çelebi, *Keşfü'z-Zînûn* (Haz. Şerafettin Yaltkaya-Kilisli Rıfat Bilge), İstanbul, 1941, I, 18.

bu hadislerin kaynakları ve ravileri de belirtilmiştir. Tercüme edilen hadisler, büyük oranda Suyûtî'nin *Câmiü's-Sağîr*'inden alınmış olmakla birlikte, Suyûtî'nin söz konusu hadisi aldığı kaynağa da işaret edilmiştir. Bütün bunlardan sonra hadislerin tasavvufî şerhleri yapılmıştır. Şerh yapılırken konuyla ilgili olarak çeşitli hikayelere yer verilmiştir. Bazı hadislerin veznine de işaret edilmiştir. Ayrıca yine şerh sırasında Arapça ve Farsça şiirlere de müracaat edilmiştir. Okçuzâde, bu şiirlerden kendisine ait olanlarda "li-müellifihî" kaydı koymasına rağmen, birkaç istisna dışında, eserde yer verdiği şiirlerin kimlere ait olduğunu belirtmemiştir.

Tercüme edilen hadislerde konu birliği bulunmamakla birlikte, bu hadislerde, faziletler (Kur'an öğretme ve öğrenmenin fazileti⁴⁹, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in fazileti⁵⁰, ziraatın fazileti⁵¹, Kureyş'in fazileti⁵²), ölümü hatırlama ve ölüme hazırlıklı olma⁵³, yöneticide ve yönetilende bulunması gereken vasıflar⁵⁴, zühd, tevâzû ve yumuşak huyluluk⁵⁵ gibi konularla ilgili hadisler dikkati çekmektedir.

Genel olarak, manzum kırk hadis tercümelerinde, tercüme edilen hadisler manzum kısmın başında verilip, daha sonra tercümesi yapılmasına rağmen⁵⁶, bu eserde hadisler manzum olarak son mısra veya son iki mısrada kullanılan vezne de uygun şekilde yer almaktadır⁵⁷. Belki de bu nedenle tercümelerin tamamında aynı vezin kalıbı kullanılmamıştır. Çoğunlukla

⁴⁹ Bkz. 1. hadis.

⁵⁰ Bkz. 2. hadis.

⁵¹ Bkz. 8. hadis.

⁵² Bkz. 29. hadis.

⁵³ Bkz. 10 ve 38. hadisler.

⁵⁴ Bkz. 6 ve 19. hadisler.

⁵⁵ Bkz. 4, 35 ve 37. hadisler.

⁵⁶ Câmî tercümelerinin tamamı böyledir. Bkz. Ahmet Sevgi, *a.g.e.*; Hasan Aksoy, "Fevrî'nin Kırk Hadis Tercümesi", *MÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: XIII-XIV-XV, İstanbul-1997, s. 121-130.

⁵⁷ Eser bu yönüyle Âlî (v. 1600)'nin iki kırk hadisi ile Fevzî-i Kefevî (v. 1616)'nin iki kırk hadisinden birine benzemektedir. Bkz. Hasan Aksoy, *a.g.e.*, s. 21 (7. dipnot).

aruzun, *Fe'ilâtün (fâ'ilâtün) mefâ'ilün fe'ilün (fa'lün)*, kalıbına uygun hadisler bulunmasına rağmen bu veznin dışında değişik kalıplar da (*Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün; Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* gibi) kullanılmıştır. Abdülkadir Karahan bu durum için: “*Okçuzâde'nin, Câmî'den beri, umumiyetle, İran ve Türk edebiyatlarında bu kategoriden eserler için kullanılan ma'ruf vezinden pek de ayrılmadan bu kırk hadis tercümesinin manzum kısımlarını bu şekilde başarması, sanatkârlık kudretine delil mahiyetinde telâkki edilmeğe müsaittir*⁵⁸” demektedir.

Başarılı bir kırk hadis tercümesi olan bu eser, müellifinin de belirttiği gibi farklıdır da. Tercümelerle birlikte, hadislerin şerh edilmesi, hadislerin yer aldığı kaynaklara işaret edilmesi, bazı hadislerde aruz kalıbının belirtilmesi vb. yönlerden diğer tercümelere göre farklıdır. Tercümelerde, eserin tamamı göz önünde bulundurulduğunda, sade ve anlaşılır bir Türkçe kullanılmasına rağmen, şerh kısmındaki tasannu'lu dil, Karahan'ın da ifade ettiği gibi “*Veysî ve Nergisî*”ye rahmet okutturacak⁵⁹ türdendir.

⁵⁸ Abdülkadir Karahan, *a.g.e.*, s. 221.

⁵⁹ Abdülkadir Karahan, *a.g.e.*, s. 221.

D. METİN⁶⁰

1

s.12 Hayr-ı ümmet odur ki himmet idüp
Hîfz-ı Ḳur'ân'a sa'y ide her an
Ki Rasûl'ün kelâmıdur bu hâdîs

HAYRÜKÜM MEN TE'ALLEME'L-ḲUR'ÂN⁶¹

Hadîs'in tamamı: "Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretenlerdir."

2

s.17 Resm-i Şeyḥayn'e ittibâ' eyler
Her kimün ki ola ṭālî'i sa'dî
Ümmetine buyurdu Faḥr-i enâm
*İḳtedū bi'lleżeyni min ba'dî*⁶²

⁶⁰ Verdiğimiz metinde eserin aslındaki usûle uygun olarak önce tercüme, daha sonra yine eserdeki düzenlemeye göre "Hadisin metni (Metnü'l-Hadîs) ve hadisin tamamı (Tamâmu'l-Hadîs) ifadesiyle hadislerin Türkçe tercümelemleri verilmiştir. Dipnotta ise ilgili hadisin yer aldığı bulabildiğimiz kaynakların tamamına işaret olunmuş, daha sonra ise * işaretiyle Hafız Refî' tarafından yayınlanan nüshadaki (HR) farklar gösterilmiştir.

⁶¹ Suyûtî, *Câmi'u's-Sağîr*, Beyrut, 1410/1990, s. 250, nu: 4111; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 153; Buhârî, *Sahîh*, IV, 236; Ebû Dâvud, *Sünen*, II, 70, nu: 1452; Tirmizî, *Sünen*, V, 173, nu: 2907; İbn Mâce, *Sünen*, I, 77, nu: 213; Dârimî, *Sünen*, II, 314, nu: 3340-3342; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, VIII, 384; Taberânî, *el-Mu'cemü's-Sağîr*, I, 136.

Hadîs'in tamamı: "Benden sonra iki kişiye, Ebû Bekir ve Ömer'e uyunuz."

3

s.21 'Âkıl oldur ki hayra tâlib ola
Düşmeye tâ ki şer ile zülle
Emr-i Sultân-ı enbiyâdur bu

ÜFLÜBÜ'L-HAYRA DEHREKÜM KÜLLEH⁶³

Hadîs'in tamamı: "Yaşadığınız günlerin hayırlarını araştırınız ve Yüce Allah'ın rahmetinin esintilerini kaçırmayınız. Nitekim, Yüce Tanrı'nın rahmetinin bir kısım esintileri vardır ki, onları, dilediği kullarına değerir."

4

s.30 Mü'min oldur ki zühde olup râgıb
Sâkin-i mescid olmağa ide cid
Fahri 'âlem kelâmıdur bu hadîs

⁶² Suyûtî, *a.g.e.*, s. 82, nu: 1318; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 382, 385, 399, 401, 402; Tirmizî, *Sünen*, V, 609, nu: 3662; İbn Mâce, *Sünen*, I, 37, nu: 97.

⁶³ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 72, nu: 1108. Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, III, 162; Beyhakî, *Şu'abu'l-İmân*, II, 42, nu: 1121, 1122, 1123, 1133

EFĐALÜ'N-NĀSĪ MÜ'MİNÜN MÜZHĪD ⁶⁴

Hadîs'in metni: "İnsanların en erdemlisi züht sahibi olan mü'mindir."

5

s.37 Sa'y ider hulkın etmeğe tehzîb
Sâlik-i rāh-ı dīn olan dānā
Hüsnü'l-hulk için buyurdu Rasūl

EKMELÜ'L-MÜ'MİNĪNE İMĀNĀ ⁶⁵

Hadîs'in tamamı: "Mü'minlerin imanca en mükemmeli, onların en ahlaklı olanıdır."

6

s.42 Hâzret-i 'İzzet'e olur 'āsī
Eyleye her şakķı ki şakķ-ı 'asā
Fah̄r-i 'ālem buyurdu şabr itsün
Men reā min emīrihī şey'ā ⁶⁶

⁶⁴ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 82, nu: 1297; el-Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, nu: 6094. (Kitapta Deylemî kaynak gösterilmesine rağmen, aynı ibarelerle sözkonusu eserde bulunmamaktadır.)

* Bu kıtanın ilk mısrası Hafız Refi' neşrinde "Mü'min oldur ki zühde rāğıb olup" şeklindedir. (HR, s. 9)

⁶⁵ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 88, nu: 1440, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 250, 472, 527; Ebû Dâvud, *Sünen*, V, 60, nu: 4682; Tirmizî, *Sünen*, III, 366, nu: 1162; Dârimî, *Sünen*, II, 629, nu: 2795.

Hadîs'in tamamı: "Kim yöneticisinde hoşlanmadığı bir şey görürse buna sabretsin. Çünkü cemaattan ayrılan cahilî bir ölümle ölür."

7

s.44 Pederüñ emrine itâ'at kııl
Tâ ki cennetde olasun hâlid
Bu hâdîşi buyurdı Fahr-i cihân
Fâ'atu'llâhi tâ'atü'l-vâlid⁶⁷

Hadîs'in tamamı: "Babaya itaat, Allah'a itaat; Babaya isyan, Allah'a isyandır."

8

s.50 Fakrını def' için zirâ'at kııl
Hâlüñi mâsivâya eyleme 'arz
Efđal-i enbiyâ buyurmuşdur
Utlübü'r-rızka fî habâyâ'l-arz⁶⁸

⁶⁶ Buhârî, *Sahîh*, IX/59; Müslim, *Sahîh*, nu: 1477; Ahmed b. Hambel, *Müsned*, I/275; Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Mesâbîh*, nu: 3668.

* Şübhesiz Rabbine olur 'âsî

Eyleyen pâdişâha şakq-ı 'asâ (HR, s. 10)

⁶⁷ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 324, nu: 5245; el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VIII, 136; el-Münzirî, *et-Tergîb ve't-Terhîb*, III, 322, nu: 30.

⁶⁸ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 72, nu: 1109; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 154, nu: 396; Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, II, 87, nu: 1233; Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*, IV, 63.

Hadîs'in metni: "Rızkı, yeryüzünün derinliklerinde arayın."

9

s.56 Mü'min oldur ki 'iffet üzre olup
Ola zâtında rıfķ u istislām
Didi bî-raħm için Rasûl-i emîn
Nüzi'at minhü ribķatü'l-İslām⁶⁹

Hadîs'in tamamı: "Allah, bir kişiyi yok etmek istediğinde, önce ondan hayayı çekip alır. Haya alındığında, o kişi ancak çirkinlikle karşılaşır. Çirkinlikle karşılaştığında da, emaneti çekip alır. Emanet alındığında, o ancak hainlikle karşılaşır ve kendisinden rahmet kaldırılır. Rahmet kaldırıldığında ise karşılaşacağı şey mel'unluktur. Böylece İslamın (haya) yuları ondan alınmış olur."

10

s.60 'Âķil oldur ki dār-ı dünyāda
Âhîret fikrin eyleye bi'z-żāt
Ki Rasûl-i Hudā buyurmuşdur
Ekşirü zikre hāzimi'l-lezzāt⁷⁰

⁶⁹ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 104, nu: 1672; İbn Mâce, *Sünen*, II, 1347, nu: 4054; el-Münzirî, *et-Tergîb*, III, 400, nu: 14.

* Şaķın evvel hücumunda yüzün döndürmesün a'dā
Yeründe şābit ol cenk eyle küffār ile bî-pervā
Ġazā ķaşdıyla zîrā cenk iden aşhāb u aħbāba
Buyurdu Muştafā es-şabrü 'inde's-şadmeti'l-ülā (HR, s. 10.)

Hadîs'in metni: "Lezzetleri gideren (ölümü) çok sık hatırlayın"

11

s.64 Fâlib-i 'ilm olan sa'âdet-mend
Lâik olur nevâziş ü rahme
Bu hâdîşi buyurdu Peygamber
Fâlibü'l-'ilmi tâlibü'r-rahme⁷¹

Hadîs'in tamamı: "İlim isteyen rahmet ister. İlim istemek İslâm'ın bir parçasıdır. Onun sevabı peygamberlerle birlikte verilir."

12

s.68 Şeb-i Kıadrün 'alâimin şorana
Bu hâdîs-i şerîf ider inhâ
Leyletü'l-Kadri leyletün belceh
Tatlu'u's-şemsü lâ şu'â'a lehâ⁷²

Hadîs'in tamamı: "Kadir gecesi aydınlık bir gecedir. Ne sıcak, ne soğuktur. O gece bulut da olmaz, yağmur da, rüzgar da. O gece atılan herhangi bir taş, o günün alametlerindedir."

⁷⁰ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 86, nu: 1396; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 293; Tirmizî, *Sünen*, IV, 553, nu: 2307; İbn Mâce, *Sünen*, II, 1422, nu: 4258, Nesâî, *Sünen*, IV, 4, nu: 1822.

⁷¹ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 324, nu: 5253; el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, nu: 28729, 28834; Deylemî, *el-Firdevs bi-me'sûri'l-Hitâb*, II, 440, nu: 3915.

⁷² Suyûtî, *a.g.e.*, s. 472, nu: 7727; Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*, III, 178; el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, nu: 24051.

13

- s.72 Hayra her kim delâlet eyler ise
Âhîretde bulur cezâ-yı behî
Sâ'î-i hayr için buyurdu Rasûl
Felehû mişlü ecri fâ'ilihî⁷³

Hadîs'in tamamı: "Kim bir hayra yol açarsa, ona da o hayrı yapanın sevabı kadar verilir."

14

- s.77 Gerçi envâ'-ı lutf-ı Hâk çokdur
Fûl-ı 'ömrüñ velîk yok bedeli
Fahri 'âlem didi ki **vir baña 'ömr**
Mâ 'alimte'l-hayâte hayran lî⁷⁴

Hadîs'in tamamı: "Ey gaybı bilen ve yaratma gücüne sahip olan Allah'ım! Eğer, yaşamak benim için hayırlıysa beni yaşat. Eğer benim için ölüm daha hayırlıysa ruhumu al. Senden, gayb ve şahâdet halinde, korkmayı isterim. Rıza ve kızgınlık durumunda ihlaslı olmayı, fakirlik ve zenginlik halinde ihtiyatlı olmayı ve senden tükenmeyen bir nimet, sonsuz bir mutluluk isterim. Kazaya rıza göstermek ve ölümden sonra kolay bir hayat isterim. Herhangi bir sıkıntıya veya belaya düşmeksizin senin cemalini görmek ve seninle

⁷³ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 525, nu: 8670; Müslim, *Sahîh*, II, 1506, nu: 1899; Ahmed b. Hambel, *Müsned*, IV/120- V, 272-273; Tirmizî, *Sünen*, V, 41, nu: 2671; Ebû Dâvud, *Sünen*, V, 346, nu: 5129.

⁷⁴ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 96, nu: 1537; Nesâî, *Sünen*, III, 55, nu: 1304; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 264; Hakim en-Nisaburî, *Müstedrek*, I, 524, nu: 1923.

karşılaşma arzusunun lezzetini isterim. Allah'ım! Bizi iman süsüyle süsle, bize doğru yolu göster ve bizi doğru yolu bulanlardan eyle."

15

s.83 Hilm ü şabrı hemîşe pîşe iden
Ezelî ahdi olamaz nâsî
Hılme terğîb idüp buyurdı Rasûl
Kâne Eyyübü ahleme'n-nâsi⁷⁵

Hadîs'in tamamı: *"Eyyub, insanların en yumuşak huylusu, en sabırlısı ve öfkesine en fazla hakim olanı idi."*

16

s.94 Enbiyâ mesleğine sâlik olur
Farq iden kimse hayr ile şerri
Didi medh eyleyüp Rasûl-i beşer

KÂNE DÂVÛDU A'BEDE'L-BEŞER⁷⁶

Hadîs'in metni: *"Dâvud, insanların en çok ibadet edeni idi."*

⁷⁵ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 387, nu: 6205; el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, nu: 32316. (Hakîm et-Tirmîzî'nin *Nevâdirü'l-Usûl* kaynak gösterilmesine rağmen bu eserde bulunmuyor.)

⁷⁶ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 387, nu: 6204; Tirmîzî, *Sünen*, V, 522-523, nu: 3490; Hakim en-Nisaburî, *Müstedrek*, II, 433.

* 3 Didi medhinde ol Rasûl-i beşîr (HR, s. 12)

17

s.106 Fâlib-i huld olan reh-i Hâk'da
Cân u başın fedâ ider her gâh
Şaded-i medhde buyurdi Rasûl

HÂLİD İBNÜ'L-VELİD SEYFU'LLÂH ⁷⁷

Hadîs'in tamamı: " *Halid b. Velid, Allah ve Rasûlünün kılıcıdır. Hamza, Allah ve Rasûlünün arslanıdır. Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Allah ve Rasûlünün emînidir. Huzeyfe b. Yemân, Rahmân'ın temiz kullarındandır. Abdurrahman b. Avf, Rahmân'ın tüccar kullarındandır.*"

18

s.122 Emr-i münkerde itâ'at olmaz
Böyledür şavl-i imâm-ı Kûfî
Bu hadîşi didi Sultân-ı rusûl
İNNEME'F-ŞĀ'ATÜ Fİ'L-MA'RŪF ⁷⁸

⁷⁷ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 236, nu: 3877; Deylemî, *el-Firdevs*, II, 194, nu: 2967; el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, nu: 31129, 33278, 33279.

* 3 Medh için didi ol Rasûl-i İlâh (HR, s. 12)

⁷⁸ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 153, nu: 2555; Müslim, *Sahih*, II, 1469, nu: 1840; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 82, 124.

* Hâdîs-i Hâk'dur al bu şavli yâda
'Abeşdür sū'-i zan itme 'ubbâda
'İbâdet 'add idüpdür hûsn-i zannı
Ki hûsnü'z-žannı min hûsni'l- 'ibâde (HR, s. 13)

Hadîs'in metni: "İtaat, ancak iyi işlerdedir."

19

s.127 Şâib oldukda meşâib sehmi
Olur inşâf u 'adâlet cinne
Rahmsız vâlî için didi Rasûl

HARREME'LLÂHU 'ALEYHİ'L-CENNEH ⁷⁹

Hadîs'in tamamı: "Allah, halkına merhamet etmeyen yöneticiyi, cennete almaz."

20

s.131 Bakmayan zînet-i dünyâya bulur
Âhiretde derecât-ı 'ulyâ
Bir hadîsinde didi Peygamber

HAYRÜKÜM EZHEDÜKÜM Fİ'D-DÜNYÂ ⁸⁰

Hadîs'in tamamı: "Sizin en hayırlınız, dünyaya en uzak duranınız ve ahirete en çok yöneleninizdir."

⁷⁹ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 180, nu: 3003; el-Hindî, *Kenzü'l-Ummân*, nu: 14659.

* Emîn ol sevdiğim rāz-ı nihāna
Saña tā meyl ide halk-ı zamāne
Ki zîrâ hüsni-ülfetde Muhammed
Buyurdu el-mecâlisü bi'l-emāne (HR, s. 13)

⁸⁰ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 250, nu: 4114; el-Hindî, *Kenzü'l-Ummân*, nu: 6116; el-Münâvî, *Künûzi'l-Hakâik*, I, 282, nu: 3572.

21

s.135 Halk ile eyle mudârâ her dem
Tâ ki lâik göreler medhe seni
Hâlikun didi Rasûli zîrâ

HÂLIKÎ'N-NÂSE BÎ-HULUĞIN HÂSENİN ⁸¹

Hadîs'in tamamı: "Nerede olursan ol, Allah'tan kork. Yaptığın bir kötülüğün ardından onu giderecek bir iyilik yap ve insanlara güzellikle davran."

22

s.139 Bir yere fitne muqadder olsa
Dâfi' olmaz anı re'y-i insân
Gösterüp şarkı didi Peygamber

VE BÎHÂ YAFLU'U KARNU'Ş-ŞEYFÂN ⁸²

Hadîs'in tamamı: "Allâhım, Şam'ımızı ve Yemen'imizi mübarek kıl. Sahabe, "Necd'imizi de" dediler. Peygamber yeniden, "Allâhım, Şam'ımızı ve Yemen'imizi mübarek kıl" dedi. Sahabe tekrar, "Necd'imizi de" dediğinde, Peygamber, "Orada deprem ve kargaşa vardır. Şeytanın boynuzu da oradan doğar" buyurdu.

⁸¹ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 14, nu: 115; Tirmîzî, *Sünen*, IV, 355, nu: 1987; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 153; Dârimî, *Sünen*, II, 629, nu: 2794.

⁸² Tirmîzî, *Sünen*, V, 733, nu: 3953; Ahmed b. Hambel, *a.g.e.*, II, 90.

* 2 Dâfi' olmaz anı ârâ-yı cihân (HR, s. 13)

23

- s.148 Olmayup rāh-ı Hudā'da ikrāh
Naqd-i pādāş-ı 'amel olmaz kim
Bildirüp nîk ü bedi didi Rasûl
Feslûkû eyye tarîkın şî'tüm⁸³

Hadîs'in tamamı: "Dikenden üzüm elde edilemeyeceği gibi, iyilerin yerine de kötüler oturtturulamaz. İsteddiğiniz yola girin. Ancak, hangi yola girerseniz o yolun yolcularıyla beraber olun."

24

- s.152 Nāzil olduḡda ḡazā-ı mübrem
Dime bîhûde 'asā ile le'all
Didi eşnā-i hadîsünde Rasûl
Ḳaddere'llāhü ve mā şāe fe'al⁸⁴

Hadîs'in tamamı: "Kuvvetli mü'min, Allah'a zayıf mü'minden daha hayırlı ve daha makbûldür. Ama her birinde hayır vardır. Sen sana yararlı olana bak; Allah'tan yardım iste ve acizlik gösterme. Başına bir musibet geldiğinde "keşke şöyle yapsaydım, şöyle olurdu" deme. "Allah takdir etti, o ne dilerse yapar" de. Çünkü, "keşke" şeytanın amelini açar."

⁸³ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 399, nu: 6408; el-Hindî, *Kenzü'l-Ummân*, nu: 43676, 43677; Deylemî, *Firdevs*, III, 305, nu: 4917.

⁸⁴ Müslim, *Sahîh*, III, 2052, nu: 2664; Ahmed b. Hambel, *a.g.e.*, II, 270.

* 2 Dime bîhûde 'asā levle le'all (HR, s. 14)

- s.159 Olan matlab genc-i dünyāya tālib
Beyābān renc ü 'anāda olur kim
Buyurdi ĥadīşde Sultān-ı kevneyn
Fe-va'llāh le'l-fakre aḥşā 'aleyküm⁸⁵

Hadīs'in tamamı: "Allah'a yemin olsun ki, sizin için fakirlikten değil, sizden öncekilere genişlediği gibi, size de dünyanın genişlemesinden (zenginleşmenizden) korkuyorum. Sonra, onların birbirleriyle çekiştikleri gibi siz de birbirinizle çekişirsiniz de, (dünya) onları yok ettiği gibi sizi de yok eder."

- s.165 Yakın olmadan aḡniyāya şaḡın
K'olur anlaruñ ekşeri aḡbiyā
Buyurmuşdur bu ĥadīşini Rasūl
Eḡillü'd-dühüle 'ale'l-aḡniyā⁸⁶

⁸⁵ Tebrîzî, *Mişkâtü 'l-Mesâbîh.*, nu: 6163.

* 2 Beyābān genc ü 'anāda olur kim

⁸⁶ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 84, nu: 1360; Hâkim en-Neysâbûrî, *Müstedrek*, IV, 312, nu: 7869; *el-Münzirî, e't-Tergîb ve't-Terhîb*, IV, 186, nu: 79; Beyhakî, *Şu'abü 'l-Îmân*, VII, 274, nu: 10287 .

* Şıdḡ-ı niyyet kıl işüñde dāimā sen ey hümām
Ḥayr umarsañ bundadur rām-ı evvel
Bu sözi te'yîd ider meşhûr ĥadīşlerden biri
İnneme'l-a'mālü bi'n-niyyâtdur kıl i'tisām (HR, s. 14)

Hadîs'in tamamı: "Zenginlerin yanına az girip çıkın. Böyle davranmanız, Allah'ın üzerinizdeki nimetlerini küçük görmemeniz için daha hayırlıdır."

27

s.169 Şürûrı beyân eyleyüp ümmete
Ĥadîşinde didi Rasûl-i kerîm
Ve şerrü'l-mekâsibi kesbü'r-ribâ
Ve şerrü'l-meâkili mâlü'l-yetîm ⁸⁷

Hadîs'in tamamı: "...En kötü kazanç, faiz kazancı, en çirkin yemek, yetim malıdır."

28

s.180 Sa'âdet o zât-ı ĥired-mende kim
Ķabûl eyleye menhec-i sünneti
Didi medĥ idüp sünnet ehlin Rasûl
Ve lem ya'dü 'anhâ ile'l-bid'ati ⁸⁸

Hadîs'in tamamı: "Ayıbı, insanların ayıpları ile uğraşmaktan kendisini alıkoyana müjdeler olsun. Malının fazlasını infak edene,

⁸⁷ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 100, nu: 1604.

* Meşveretsüz bir işe el urma sen
Bulasın tâ ĶorĶudan emn-i ĥâsen
Bir ĥadîşinde buyurmuşdur Rasûl
Ümmete el-müsteşâru mü'temen (HR, s. 15)

⁸⁸ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 327, nu: 5306; el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, nu: 43444; Deylemî, *el-Firdevs*, II, 447, nu: 3929; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 59, 1673.

* 3 Senâ eyledi sünnet ehlin Rasûl

fazla konuşmayana, kendisini sünnet kuşatana ve sünneti bırakıp da bid'ate düşmeyene müjdeler olsun."

29

s.188 Reh-i sünnete ittibā' idene
Kureyşüñ olur ihtirāmı mühim
Didi bir hadîşinde Fahr-i cihān
Velā yaślahu'n-nāsü illā bihim⁸⁹

Hadîs'in tamamı: "Kureyş, insanların en iyileridir. Tuzun yemeği tatlandırması gibi, insanlar da ancak onlarla düzelir."

30

s192 Kavli-i Rasûl üzre nümüdâr-ı şey'
Olmaya ismiyle müśāhib gibi
İ'tebira'l-arḍa bi-esmāihā
Va'tebiru's-śāhîbe bi's-śāhîbi⁹⁰

⁸⁹ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 381, nu: 6119; el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, nu: 34114.

* Bilmege eşyayı buyurdu Rasûl
Olmaya ismiyle müśāhib gibi
İ'tebirü'l-arḍa bi-esmāihā
Va'tebiru's-śāhîbe bi's-śāhîbi (HR, s. 15)

⁹⁰ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 74, nu: 1136.

* Müslimîne bâiś-i 'ār oldı vām
Çok hacāletler çeker andan enām
Hālline bu şübhenüñ kavli-i Rasûl
Kāfidür ed-deynü şeynü'd-dîn tamām (HR, s. 15)

Hadîs'in metni: "Yeryüzünü isimleriyle, dostu da dostuyla değerlendirin."

31

s.200 'İlme çalış kim 'ulemâ oldılar
Zulmet-i bid'atde hüdât-ı sübül
Kıldı rivāyet bu hadîsi 'Ali
El-fukahāü ümenāü'r-rusül⁹¹

Hadîs'in tamamı: "Fakihler, dünyaya dalmadıkları ve şeytana uymadıkları sürece, Peygamberlerinin emindirler."

32

s.205 Vaqt-i zarūretde müyesser olur
Hakka şikāyet ile rāh-ı rehā
Muḥbir-i şādık sözidür bu ḥadîs
İşteketi'n-nāru ilā Rabbihā⁹²

⁹¹ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 370, nu: 5989; el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, nu: 28953.

* Cūd ehline kaşr-ı huld cādur
Sıddıq u 'Ali buña becādur
Zirā ki Muḥammedün ḥadîsi

El-Cennetü dārü'l-eshiyādur (HR, s. 16)

⁹² Suyûtî, *a.g.e.*, s. 33, nu: 440; Buharî, *Sahih*, I, 135; Müslim, *Sahih*, I, 430, nu: 615; Ebû Dâvud, *Sünen*, I, 284, nu: 402; Tirmîzî, *Sünen*, I, 295, nu: 157; Nesâî, *Sünen*, I, 248, nu: 498.

* Ara bul āb-ı ḥayāti dilde
Hızr-mānend ola gör nūrāni
Ḥazretün nāsa budur telkīni

Hadîs'in tamamı: "Sıcaklık şiddetlenince, namazı serinliğe bırakın. Çünkü sıcaklığın şiddeti, cehennemın kükreyişindedir. Cehennem, Rabbi'ne şikayet ederek; "Rabbim! Ben kendi kendimi yedim" dedi. (Allah) ona iki kez nefes alması için izin verdi: Bir nefes kışın, bir nefes yazın. İşte en ziyade maruz kaldığınız sıcakla, hissettiğiniz en şiddetli soğuk bundandır."

33

s.211 Ser-firâz ol 'ilm-i dîn taḥşîl idüp
Bid'at erbâbına kıılma ser-fürü
Mefḥar-i 'âlem kelâmıdur bu kim
İnne hâze'l-'ilme dînün fe'nzürü⁹³

Hadîs'in tamamı: "Şüphesiz bu ilim dindir. Dininizi kimden öğrendiğinize bakın."

34

s.215 Hıfz ider sıbyānı şāḥib-ḥazm olan
Tire-fām oldukda mir'ât-ı semā
Emredüp buyurdu Sultān-ı rusül
İkfitū sıbyāneküm 'inde'l-mesā⁹⁴

Ütlübü'l-'ilme velev bi's-sîni (HR, s. 16)

⁹³ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 151, nu: 2511; el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, nu: 29273, 29316.

* 3 Fahr-i 'âlem nutkıdur işbu ḥadîs (HR, s. 16)

⁹⁴ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 240, nu: 3943; Buharî, *Sahîh*, VII, 143 (farklı bir ibare ile), Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 308.

* Mü'min aña dirler ki idüp iḥsānı

Hadîs'in tamamı: " (Güneş batıp) gece karanlığı, yâhut gecenin bir kısmı hâsıl olduğu zaman, çocuklarınızı (dışarı çıkmaktan) men' ediniz!. Çünkü şeytanlar o sırada dağılır, (faâliyete geçer) ler. Yatsıdan bir saat geçince de (dışarıdaki) çocuklarınızı (meskeninize) koyunuz!. Ey mü'min, o zaman Allâh'ın ismini anarak (Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm diyerek) kapını kapa!. Besmele ile kandilini söndür!, Su kırbanın ağzını Besmele ile bağla!. Yine Besmele ile kap, kacağını kapat! Velevki o kap üzerine enine (tahta parçası gibi) bir şey koysun!. "

35

s.220 Rıfķ ehli ne cānibe iderse ĥareket
Bāğ-ı emele toĥm-ı sa'ādet bereket
Rıfķ eyle refīķ ol bu hadīşi fikr it
E'r-rıfķu bihi'z-ziyādetü ve'l-bereket⁹⁵

Hadîs'in tamamı: "Yumuşak huylulukta artış ve bereket vardır. Kim yumuşak huyluluğu engellerse, hayrı engellemiş olur."

Sa'y eyleye yapmağa dil-i vīrānı

Bānī-i şerī'atuñ ĥadīşidür bu

El-mü'minü li'l-mü'mini ke'l-bünyāni (HR, s. 16)

⁹⁵ Suyûtü, *a.g.e.*, s. 277, nu: 4531; el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, nu: 5446. (Vezni tespit edilememiştir.)

* Ĥıfż ider śıbyānı śāĥib-ĥazm olan

Tīre-fām oldukda mir'āt-ı semā

Emredüp didi o Sultān-ı rusül

İkfitü śıbyāneküm 'inde'l-mesā (HR, s. 16)

36

- s.225 Mü'min aña dirler ki idüp ihsānı
Sa'y eyleye yapmağa dil-i vīrānı
Bānî-i şerī'atun ĥadīsidür bu
El-mü'minü li'l-mü'mini ke'l-bünyāni⁹⁶

Hadīs'in tamamı: "Mü'min, mü'min için birbirini perçinleyen duvar gibidir."

37

- s.229 Olmaz tevāzu' ile kerem gibi vaz'-ı hūb
Cüyā-yı 'izz ü rif'at olan 'abd-i muhlişe
Ehl-i tevāzu'ı didi medh eyleyüp Rasūl
Ḥübā li-men tevāda'a fī ğayr-i menkaşa⁹⁷

⁹⁶ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 548, nu: 9143; Buhârî, *Sahîh*, III, 98, VII, 80; Müslim, *Sahîh*, III, 1999, nu: 2585; Tirmîzî, *Sünen*, IV, 325, nu: 1928; Nesâî, *Sünen*, V, 79, nu: 2585; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 404, 405. (Vezni tespit edilememiştir.)

* Rıfķ ehli ne cānibe iderse ĥareket
Bāğ-ı emele toĥm-ı sa'ādet bereket
Rıfķ eyle refīķ ol bu hadīši fikr it

E'r-rıfķu bihi'z-ziyādetü ve'l-bereket (HR, s. 17)

⁹⁷ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 327, nr. 5298; Beyhakî, *Sünenü'l-kübrā*, IV, 306, nr. 7783 [IV, 182]; el-Hindî, *Kenzü'l-ummāl*, nr. 43582; el-Münzirî, *et-Tergîb ve't-terhîb*, III, 203, nr. 10.

* Elif kıaddün olur çün 'ākıbet lām
Tefekkür ide gör taĥt-ı türābı
Buyurmuşdur Rasūl-i šādıķu'l-va'd
Lidū li'l-mevti ve'bnū li'l-ĥarāb (HR, s. 17)

Hadîs'in tamamı: "Kusursuzca tevazu gösterene müjdeler olsun...."

38

s.239 Elif kıddüñ olur çün 'âkıbet lâm
Tefekkür ide gör taht-ı türâbı
Buyurmuşdur Rasûl-i şadıku'l-va'd
Lidū li'l-mevti ve'bnū li'l-harāb⁹⁸

Hadisin Metni: "Öleceğinizi bilerek doğurun, yıkılacağını bilerek bina yapın."

39

s.244 Endūh-ı hisābı eylesün fikr
Her kim ki ide cem'-i mālī meslek
Sultān-ı rusūl kelāmıdur bu
Men nūkışe fi'l-hisābı yehlek⁹⁹

⁹⁸ Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, Beyrut, 1990, VII, 396, nu: 10730-10731; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 183, nu: 2041.

* Endūh u hisābı eylesün fikr
Her kim ki ide cem'-i mālī meslek
Sultān-ı rusūl kelāmıdur bu
Men nūkışe fi'l-hisābı yehlek (HR, s. 17)

⁹⁹ Buhârî, *Sahîh*, I, 34; Müslim, *Sahîh*, III, 2204, nu: 2876; Bagavî, *Mesâbîhü's-Sünne*, III, 531, nu: 4301.

* Kıymine lutf üzre olan mühtedî
Cūda ta'alluq resenin kesmedi
Raħmı kesen haqqına faħr-i cihān

Hadîs'in tamamı: *Aişe (r.a)'dan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Peygamber (s.av.) "Kıyamet gününde hesaba çekilen mahvolmuştur. "Allah, kolay bir hesaba çekilecek" buyurmuyor mu? Dediğimde, "Bu ancak arzıdır. Fakat hesapta münakaşa edilen mahvolur" buyurdu.*

40

s.247 Dîn-i İslâm olup selâmetde
Hâşre dek müstezâd olur her gün
Hayr-ı ümmet için buyurdu Rasûl
Ümmetî ümmetün mübâreketün¹⁰⁰

Hadîs'in tamamı: *"Ümmetim, mübarek bir ümmettir. Başının mı, sonunun mu hayırlı olduğu bilinmez."*

Lâ yedhulü'l-cennete kâti' didi (HR, s. 17)

¹⁰⁰ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 102. nu: 1620; İbn-i Asâkir, *Tehzibü Târîh-i Dimaşk*, VII, 232, Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 228, nu: 598; el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, nu: 34451.

Hâfız Refî' neşrinde 40. hadisten sonra, eserin ismi şu şekilde belirtilmektedir.

Çün bu te'lîfe 'avn idüp hâtif

Tîr-i hâme nihâyete yetdi

124

Nî'met-i Rabbî eyleyüp ta'hdîs

Nâminı **Ahsenü'l-Hadîs** itdi (HR, s. 18)